

Asia: VN/22704/2021

Lausuntopyyntö työryhmän luonnoksesta kansalliseksi ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmaksi 2030 (KISS2030)

Lausunnonantajan lausunto

1. Onko ehdotettu kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2030 tasapainoinen, eli onko kaikki tarvittavat näkökohdat huomioitu?

On riskialtista otsikoida, että "Suomi on verrattain turvassa... vakavimmilta seurauksilta", koska ilmastonmuutokseen liittyy paljon suuria ennustamattomia ja hallitsemattomia muutoksia, joilta Suomessakaan ei olla turvassa, kuten itse tekstikin kyseisessä kappaleessa toteaa. Otsikoista kuitenkin vedetään nopeita johtopäätöksiä, joten otsikointi voi johtaa keskustelua harhaan.

Tämän lisäksi vahvasti ihmiskeskeisestä sopeutumisesta olisi syytä vähitellen siirtyä kohti monilajista sopeutumista. Monilajista näkökulmaa ilmastonmuutokseen sopeutumiseen olisi hyvä tuoda esille suunnitelman eri osissa. Monilajinen näkökulma auttaa sopeutumisessa onnistumisesta. (Rupprecht et al 2020; <https://www.cambridge.org/core/journals/global-sustainability/article/multispecies-sustainability/BC40ADF1FA174AC7979C9F369C049CD4>)

2. Tarkemmat huomiot luvusta 'Havaitut muutokset, vaikutuskenaariot ja riskit' (Luku 2.2)

Sivulla 22: Kohtaan "On kuitenkin huomattava, että jos ilmasto lämpenee pessimistisimmän, tosin epätodennäköisen päästöskenaarion mukaisesti..." tulisi lisätä "epätodennäköiseen, jos ilmastonmuutoksen hillintätoimet toteutetaan..." Epätodennäköisyys ei tule itsestään. Muutenkin viitteitä tarvittaisiin esim. tällaisiin kohtiin.

Luvusta "2.2.4.2. Seuraukset ekosysteemeille ja luonnon monimuotoisuuteen" puuttuu toteamus, että osa pohjoisista lajeista on vaarassa hävitä sukupuuttoon, koska niille ei muuttuneessa ilmastossa löydy sopivia elinympäristöjä. Tämä on syytä sanoa selkeästi, koska tämä lisää ymmärrystä ilmastonmuutoksen dramaattisista vaikutuksista. Erityisesti tässä luvussa olisi syytä

ottaa esimerkinomaisesti esiin muiden lajien näkökulmia ja lausua asioita niistä käsin (esim. Naali, pohjoisen tunturikasvit), jotta asia konkretisoituu.

Luvussa 2.2.4.6. todetaan että "Vaikutus voi myös kasvaa merkittävästi, jos ilmastonmuutoksen keikahduspisteet ylitetään." Olisi syytä todeta, että 16 keikahduspisteestä 5 on jo saavutettu. Koko luku kannattaa sanoittaa siten, että se tulkitaan oikein asiayhteydessä. Nyt esim. vii-meinen virke on tulkittavissa siten, että lisätoimille seurannassa ei olisi juurikaan tarvetta. Tässä ilmeisesti viitataan yleisen tasapainon malleilla saatuihin tuloksiin ilmastonmuutoksen odotetuista vaikutuksista kansantalouteen. Onko laskelmassa huomioitu erilaisia vaikeasti ennakoitavia shokkeja (esim. Kv. Heijastevaikutusten kautta syntyviä), joiden mittakaava voi olla hyvinkin suuri ja merkittävä ja jotka voivat lähitulevaisuudessa toistua huomattavasti nykyistä useammin? Tulokset tulisi suhteessa kasvaviin taloudellisiin riskeihin. Myös parempi kytkentä seuraa-vaan lukuun olisi tarpeen (ehkä kääntämällä luvut toiseen järjestykseen).

Luvussa 2.2.4.9 Ilmastonmuutoksen vaikutusta mielenterveyteen (esim. entisestään pimenevien syksyjen seurauksena), tulevaisuudenuskoon, tai yhteisöllisyyteen ei ole selonteossa huomioitu muuten kuin epäsuorasti, vaikka asia on tunnistettu sekä tutkimuksissa että julkisissa keskusteluissa. Mielenterveyden edistämisen sopeutumistoimia tarvitaan myös ja niitä olisi syytä harkita osana terveydenhuoltoa. Samassa luvussa mainitaan vaikutuksia ja seurauksia erilaisille järjestelmille. Luvussa jää mainitsematta seurannaisvaikutukset, joita jo tunnetaan joiltain toimialoilta. Esimerkiksi kaivoteollisuus on luvussa kokonaan mainitsematta, vaikka tunnetaan jo merkittäviä negatiivisia ympäristövaikutuksia ilmastovaikutuksiin riittämättömän varautumisen takia (Talvivaarassa). Aihe herättää huolta Suomessa etenkin johtuen kaivosteollisuuden sopeutumistason osoittautuneen heikoksi (kts. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2022.101092>)

Luvussa 2.2.4.10 ja muuallakin tekstissä soisi olevan läpäisevämpi ote: nyt sopeutuminen näyttää paljolti erillisenä prosessina, vaikka se pitäisi ymmärtää kaiken yhteiskunnan toiminnan arviointina ja uudistamisena ilmastonmuutoksen näkökulmasta.

Osiassa 2.2.4.8 mainitaan lähinnä luonnonvara-aloille kohdistuvia potentiaalisia hyötyjä, mutta 2.2.4.10 osiassa mainitaan tarve innovatiivisille sopeutusratkaisuille, minkä määrittely jää epäselväksi. Olisi tärkeää tarkentaa tätä määritelmää, jotta käy selväksi tarkoitetaanko käytännössä ainoastaan aiemmin mainittuihin luonnonvara-alojen hyötyihin liittyviä ratkaisuja. Olisi tärkeää voida edistää sopeutusratkaisujen kehittämistä niin, että niistä on myös muita hyötyjä, esim. hillinnälle ja muille yhteiskunnallisille tavoitteille kuten esim. luonnon monimuotoisuuden turvaaminen.

3. Tarkemmat huomionne suunnitelman visiosta ja päämääristä (Luvut 2.3 ja 2.4)

Vision ja päämäärien sanoituksessa voisi suurempaan ja konkreettisemmin korostaa tarvetta tunnistaa ja varautua riskeihin – paitsi julkisen sektorin toimijoiden ja yritysten mutta myös kansalaisten osalta

Kuvio 4: tahto syntyy tarpeesta ja motivaatiosta, joka on ilmiselvä (merkittävät odotetut haitat jollei sopeuduta), mutta jonka voisi avata kuvassa tai tekstissä.

4. Näkemyksenne teemasta 'Kansallisen tason strateginen suunnittelu ja ennakointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

5. Näkemyksenne teemasta 'Kokonaisturvallisuus ja yleinen huoltovarmuustyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

6. Näkemyksenne teemasta 'Ruoka- ja ravitsemusturva' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Teemaa 'Ruoka- ja ravitsemusturva' on vaikeaa arvioida kokonaisuutena, koska esim. taulu-kossa, jossa Tavoite 5, viitataan useisiin erillisiin dokumentteihin. Edesauttaneen myös siiloutumista, kun eri ministeriöiden ja työryhmien suunnitelmat eri dokumenteissa. Ruoka- ja ravitsemusturva-käsite olisi hyvä myös avata tarkemmin osion alussa.

Kytkeä lukuun 2.5.5.1 - kuivuuskausiin varautuminen on syytä huomioida myös ruokaturvan yhteydessä.

Osion teksti keskittyy pääosin alkutuotantoon. Ruoka- ja ravitsemusturvan toteutumisessa kuitenkin täysin keskeistä on kansalaisten mahdollisuudet hankkia riittävästi ravitsevaa, terveellistä ja turvallista ruokaa. Lapsiperheköyhyys ja vähävaraisten kyvyttömyys hankkia riittävästi ravitsevaa ja terveellistä ruokaa ovat jo nyt arkipäivää Suomessa. Ohjelmaan tulee lisätä selkeämpi suunnitelma siitä, miten ilmastonmuutoksen myötä mahdollisesti lisääntyvän eriarvoistumisen negatiivisia vaikutuksia ruoka- ja ravitsemusturvaan ennaltaehkäistään.

Osiossa viitataan paljon Ilmastoruokaohjelmaan. Siihen on kuitenkin vaikea ottaa kantaa, koska ei tiedetä millainen sen lopullinen versio on. Olemme aiemmin kommentoineet ilmastoruokaohjelmaa hyvin huolellisesti. Tähän on panostettu runsaasti asiantuntijajavalmistelua ja sen etenemistä toivotaan huolimatta aiheeseen liittyvistä poliittisista näkemyksistä.

Ravitsemussuositusten toteutumisen edistämisen ja seurannan resurssit pitää turvata niin, että toteutumista voidaan edistää ja seurata kaikissa ikäryhmissä. Tällä hetkellä seurataan kansallisesti vain aikuisväestössä. Lasten, nuorten ja vanhusten ravitsemusta ei seurata systemaattisesti.

Väestön ruoankäytön seurannan tärkeys korostuu kestävyys siirtymän myötä. On tärkeää seurata siirtymän aiheuttamia muutoksia väestön ravinnonsaannissa, jotta voidaan reagoida, jos ilmenee aiheutta huoleen. Vastuutahoihin tulee lisätä tutkimuslaitokset, kuten THL (ravitse-mussuosituksien edistäminen ja seuranta).

Tällä hetkellä ei ole järjestelmää, jolla seurattaisiin toteutuvatko ammattikeittiöitä koskevat ruokailusuositukset käytännössä. Kokemuksemme mukaan esimerkiksi kuntien tuottamat tai hankkimat varhaiskasvatuksen ja koulujen ruokapalvelut eivät aina täytä annettuja suosituksia, joten julkiset ruokapalvelut tulee vahvemmin sitouttaa suosituksien noudattamiseen. Hankin-noissa ja ruokalistasuunnittelussa on oltava kriteerinä ravitsemussuositus-ten/ravitsemuskriteerien noudattaminen. Tavoitteeksi ei näin ollen riitä, että suositukset ovat olemassa ja käytössä vaan niiden toteutumista tulee voida myös seurata systemaattisesti, esimerkiksi kuntien hyvinvointikertomuksiin tulee sisällyttää uusien ravitsemussuosituksien toteutumisen seuranta julkisissa ruokapalveluissa.

Tavoitteen 5 seurantamittareihin voisi sisällyttää koko Vastuullisten ruokapalveluiden hankintaoppaan (Maa- ja metsätalousministeriö 2021) tavoitteet laajemminkin eikä pelkästään luomutuotetta, jonka kyseinen opas myös mainitsee.

Virkkeeseen "Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta julkisten hankintojen strategiasta vuodelta 2020 linjaa vastuullisten ruokahankintojen kansalliset tavoitteet, ja opas vastuullisista elintarvikehankinnoista päivitettiin vuonna 2020." tulee lisätä Vastuullisten ruokapalveluiden hankintaopas, joka julkaistiin 2021.

7. Näkemyksenne teemasta 'Infrastruktuuri ja rakennettu ympäristö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

8. Näkemyksenne teemasta 'Kuivuusriskien hallinta, luonnonvarojen käyttö ja hoito, luonnon monimuotoisuus ja luontopohjaiset ratkaisut' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Pelkkä siemenviljelysten perustamisohjelma ei riitä, vaan tarvitaan kansallinen strategia siihen, miten koivun, männyn ja kuusen jo olemassa olevia jalostusohjelmia hyödynnetään täysimääräisesti. Suosittelemme panostusta metsäpuiden jalostusohjelmien pitkäjänteiseen suunnitteluun ja resursointiin ilmastonmuutos huomioon ottaen ja moderneja menetelmiä sekä osaamista käytetään. Suomessa on käyttämätöntä potentiaalia yhdistää esimerkiksi yliopistosektorin biotieteellistä osaamista ja Luonnonvarakeskuksen metsäjalostuksen pitkäaikaismateriaalia. Metsäpuiden jalostuksen ei tarvitse olla ainoastaan reaktio ilmastonmuutokseen, vaan tehokkaammin hiiltä sitovat puut hillitsevät ilmastonmuutosta ennaltaehkäisevästi.

9. Näkemyksenne teemasta 'Terveysten suojeleminen ja edistäminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Mielenterveyden edistäminen (liittyen esim. Kaamosmasennukseen, ilmastoahdistukseen, järkytykseen perusturvallisuuden tunteeseen) puuttuu toimenpidelistalta

10. Näkemyksenne teemasta 'Kulttuuriperinnön ja –ympäristön suojele' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

11. Näkemyksenne teemasta 'Alue- ja kuntatason ilmatoriskien hallinta' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

12. Näkemyksenne teemasta 'Tietopohjan vahvistaminen ja tiedon jalkauttaminen' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Toimenpide 19.4.: kustannus- hyöty analyysit voisi lisätä tähän asiayhteyteen erityisesti keino-na arvioida vaihtoehtoisia sopeutumista edistäviä julkisia investointeja. Teeman kuvauksessa mainitaan ongelmalliseksi mm. se, ettei vakuutusyhtiöiltä saada Suomessa vahinkotietoa, mut-ta tähän liittyvää toimenpidettä ei mainita. Olisi tärkeä kehittää velvoittavia ohjauskeinoja saada oleellista riskitietoa myös yksityisiltä toimijoilta.

13. Näkemyksenne teemasta 'Viestintä ja vuorovaikutus' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Yleisen kansalaisten tietoisuuden lisääminen ilmastonmuutokseen liittyvistä uhista ja varautumisesta on kuvattu varsin yleisellä tasolla. Konkreettiset toimenpiteet kohdistuvat etupäässä viranomaisille annettuun ohjeistukseen. Onko tämä tietoinen valinta vai voisiko yleisen tietoisuuden (ja motivaation) kasvattamiseksi laatia konkreettisempia toimenpiteitä?

14. Näkemyksenne teemasta 'Kansainvälinen yhteistyö' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

15. Näkemyksenne teemasta 'Sopeutumisen seuranta ja arviointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

Sopeutumisen seurannan ja arvioinnin todetaan toistaiseksi olevan puutteellista, mikä hanka-loittaa mm. sopeutumisen tilan arviointia ja tarkoituksenmukaista ja kohdennettua suunnittelua. Aiheeseen liittyvät tavoitteet (24.) koskevat pääasiassa seurannan edistämistä. Olisi tärkeä voida osoittaa myös arvioinnin edistämiseen tähtääviä toimia tai selvittää miten seurannan kehittäminen edistää arviointia. On huomioi, ettei arviointia voi luotettavasti tehdä sama taho, joka toteuttaa itse sopeutumissuunnittelua ja implementointia ja mahdollisesti myös raportoin-nin.

16. Näkemyksenne luvun 2.5.13 lisäselvitystä vaativista toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta?

-

17. Miten arvioisitte suunnitelman toimenpiteiden vastuuttamista? Mahdolliset toimenpidekohtaiset ehdotuksenne toteuttajien lisäämiseksi tai poistamiseksi?

-

18. Millaisena näette oman organisaationne tai edustamanne tahon roolin sopeutumissuunnitelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamisessa?

-

19. Tarkemmat huomiot vaikutustenarvioinnista (Luku 2.6)

-

20. Muut huomiot suunnitelmaluonnoksesta.

-

Nurmi Harri

Helsingin yliopisto - Lausunnon allekirjoittaja: Vararehtori Jouni Hirvonen